

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunları Hakkındaki Görsel İmajlarının İncelenmesi

Mustafa HAMALOSMANOĞLU
Erciyes Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çizimlerini inceleyerek çevre sorunları hakkındaki görsel imajlarını araştırmaktır. Araştırma sorusu “sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunları hakkındaki görsel imajları nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir. Araştırma, Türkiye’de bir üniversitede eğitim fakültesinde eğitim gören 31 sosyal bilgiler öğretmen adayıyla yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama aracı, öğretmen adaylarının gönüllülükleri esas alınarak uygulanmıştır. Veri toplanırken ilk kısımda öğretmen adaylarının sınıf seviyesi ve cinsiyetleri ile ilgili bilgileri toplanmıştır. İkinci kısımda öğretmen adaylarından çevre sorunlarını açıklayan bir resim çizmeleri istenmiştir. Öğretmen adayları çizimlerini yaklaşık olarak 15 dakikada tamamlamışlardır. Çizimlerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Verilerin analizinde ilk olarak kategoriler ve kodlar belirlenmiştir. Araştırma sonuçları frekans ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Öğretmen adaylarının çevre sorunları ile ilgili yaptıkları çizimler incelendiğinde, çevre sorunlarını hava kirliliği, atıklar ve doğal çevrenin tahribatı çerçevesinde ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcıların çoğu hava kirliliği ve atıklarla ilgili çizimler yapmışlardır. Bu sonuçlar, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarından sadece üçüne ilişkin görsel imaja sahip olduklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: sosyal bilgiler öğretmen adayları, çevre eğitimi, çevre sorunları

Gönderim: 16.09.2020

Kabul: 23.09.2020

Yayımlanma: 24.09.2020

Sorumlu Yazar:

Mustafa

HAMALOSMANOĞLU

hamalosmanoglu@erciyes.edu.tr

Investigation of Visual Images of Social Studies Teacher Candidates on Environmental Problems

Mustafa HAMALOSMANOĞLU
Erciyes University

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the visual images of social studies teacher candidates about environmental problems by examining their drawings. The research question is as follows; “What are the visual images of social studies teacher candidates about environmental problems?”. The study was conducted with 31 social studies teacher candidates studying at the education faculty of a university in Turkey. Data collection tool in the study was applied based on the volunteering of the teacher candidates. While collecting the data, in the first part, the information about the grade level and gender of social studies teacher candidates was collected. In the second part, social studies teacher candidates were asked to draw a picture explaining environmental problems. The teacher candidates completed their drawings in approximately 15 minutes. Content analysis was used in the analysis of the drawings. In the analysis of the data, firstly, categories and codes were determined. Research results are expressed as frequency and percentage. When the drawings of the teacher candidates about environmental problems were examined, it was seen that they expressed environmental problems within the framework of air pollution, wastes and destruction of the natural environment. Most of the participants made drawings about air pollution and waste. These results show that social studies teacher candidates have visual images of only three environmental problems.

Keywords: social studies teacher candidates, environmental education, environmental problems

Received: 16.09.2020

Accepted: 23.09.2020

Published: 24.09.2020

Corresponding Author:

Mustafa

HAMALOSMANOĞLU

hamalosmanoglu@erciyes.e
du.tr

GİRİŞ

Çevre, tüm canlı ve cansız varlıkların birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olduğu ortam anlamına gelmektedir. Bu tanım çerçevesinde insan da çevre içerisinde varlığını sürdüren ve sürekli etkileşimde olan bir varlık olarak yer almaktadır. Bu etkileşim sürecinde zamanla insan çevreye zarar veren bir canlı konumuna gelmiştir. Fakat bu noktada çevreyi koruyacak ve geliştirecek olan da yine insandır. Bunun yolu ise çevre eğitiminden geçmektedir (İlgar, 2018).

Çevre eğitiminde tüm bireylerin çabası oldukça önemlidir. Fakat özellikle gelecekte çevreyi emanet edeceğimiz bireyler olan çocukların çevre ile ilgili eğitimleri önem kazanmaktadır. Çocukların eğitiminde onlara rehber olacak, çocukların farkındalık oluşturmalarını sağlayacak olan öğretmenler de çevre eğitiminde rol oynayacaklardır (Ada, Baysal ve Şahenk Erkan, 2017; Erentay ve Erdoğan, 2009). Bu sebeple öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının çevre eğitimi konusundaki görüşleri, farkındalıkları, bilgileri ve tutumları oldukça önemlidir. Alan yazında da bu çerçevede çok çalışma yürütülmüştür.

Alan yazında çevre sorunları konusundaki öğretmen ve öğretmen adayları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde çoğunun fen bilgisi öğretmen adaylarıyla yürütüldüğü görülmektedir (Arık ve Yılmaz, 2017; Güven, 2013; Güven, Yurdatapan, Benzer ve Şahin, 2013). Yapılan çalışmaların büyük bir kısmı öğretmen adaylarının veya öğretmenlerin tutumlarını incelemiştir (Adejoke, Mji ve Mukhola, 2014; Güven, 2013; Kahyaoğlu ve Özgen, 2012; Kayalı, 2010; Uyanık, 2016). Özel olarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarıyla ilgili çevre sorunlarının incelendiği çok fazla araştırmaya rastlanmamıştır (Kaya, 2014).

Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarıyla ilgili görsel imajlarının incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Alan yazında genellikle öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik metaforik algıları, tutumları veya görüşleri incelenmiştir. Dolayısıyla gerçekleştirilen bu araştırmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çizimlerini inceleyerek çevre sorunları ile ilgili görsel imajlarını araştırmaktır. Araştırma sorusu “Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunları ile ilgili görsel imajları nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırma 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Türkiye’de bir üniversitede eğitim gören 31 sosyal bilgiler öğretmen adayı katılmıştır. Araştırmada katılımcıların seçiminde tipik durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Johnson ve Christensen, 2014). Öğretmen adaylarına ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan katılımcı sayıları

Sınıf	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
1. sınıf	9	1	10
2. sınıf	5	4	9
3. sınıf	5	0	5
4. sınıf	4	3	7
Toplam	23	8	31

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu görülmektedir.

Araştırmanın Modeli ve Veri Toplama Aracı

Araştırma nitel araştırma metodolojisine uygun olarak yapılandırılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır (Johnson ve Christensen, 2014).

Araştırmada veri toplama aracı, öğretmen adaylarının gönüllülükleri esas alınarak uygulanmıştır. Üniversitedeki sosyal bilgiler öğretmenliği öğrencilerinin toplam mevcudu 200 civarı olmasına rağmen, araştırmaya gönüllü 31 öğretmen adayı katılmıştır.

Araştırmada veriler bir form aracılığıyla toplanmıştır. Formun ilk kısmında öğretmen adaylarının cinsiyetleri ve sınıf seviyeleri ile ilgili bilgiler yer almıştır. Formun ikinci kısmında öğretmen adaylarının çevre sorunları ile ilgili bir resim çizimleri istenmiştir. Öğretmen adayları çizimlerini yaklaşık olarak 15 dakikada tamamlamışlardır.

Verilerin Analizi

Çizimlerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi yapılarak, veriler kodlanmış ve veriler içerisindeki kategoriler açığa çıkarılmıştır. İçerik analizi aracılığıyla veriler tümevarımsal olarak incelenmiştir (Patton, 2014). Verilerin analizi araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda öğretmen adaylarının çizimleri sekiz farklı şekilde kodlanmıştır. Bu kodlar üç farklı kategori altında toplanmıştır. Veriler analiz edilirken katılımcıların adı yerine numara verilerek Ö1, Ö2... şeklinde kodlanmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunları ile ilgili çizimlerinin içerik analizi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

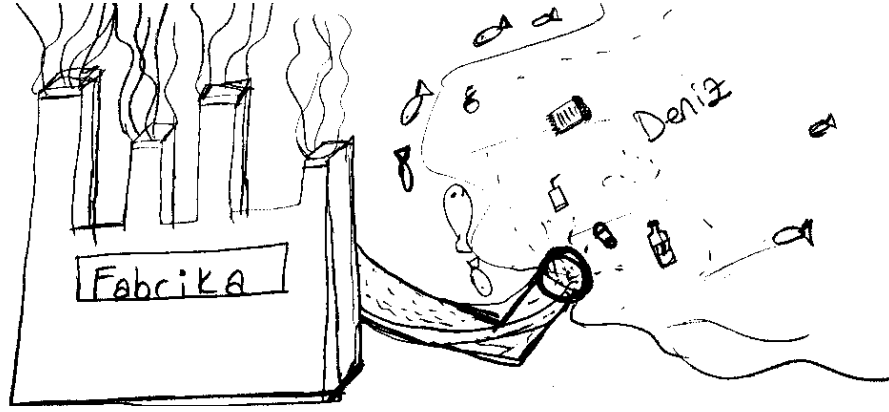
Tablo 2. Öğretmen adaylarının “çevre sorunları” ile ilgili görsel imajlarının analizi

Kategoriler Kodlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Hava kirliliği	22	71
<i>Fabrika gazları</i>	15	48.4
<i>Egzoz dumanı</i>	5	16.1
<i>Zararlı gazlar</i>	2	6.5
Atıklar	21	67.7
<i>Çöpler</i>	11	35.5
<i>Fabrika atıkları</i>	9	29
<i>Kimyasal atıklar</i>	1	3.2
Doğal çevrenin tahribatı	4	13
<i>Bitkilere zarar verilmesi</i>	3	9.7
<i>Çarpık kentleşme</i>	1	3.2

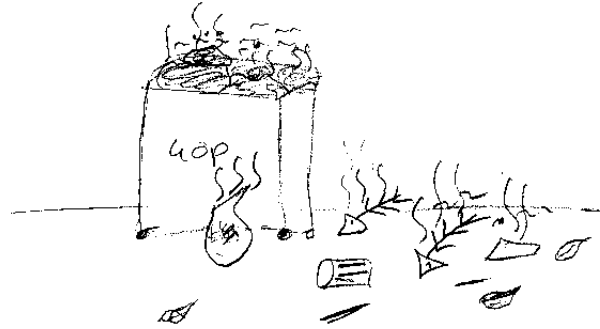
Tablo 2 incelendiğinde, öğretmen adaylarının çevre sorunlarıyla alakalı çizimlerinde sekiz farklı şekilde kodlanan öğelere yer verdikleri görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adayları çevre sorunları ile ilgili olarak; fabrika gazları, egzoz dumanı, zararlı gazlar, çöpler, fabrika atıkları, kimyasal atıklar, bitkilere zarar verilmesi ve çarpık kentleşme içeren öğeler çizmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmen adayları çevre sorunları ile ilgili olarak çizimlerinde en çok fabrika gazlarını içeren çizimlere yer vermişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının yaklaşık yarısı (%48.4) fabrika gazlarını içeren çizimler yapmışlardır. Öğretmen adaylarının çevre sorunları ile ilgili en çok resmettikleri ikinci görsel öğe ise, çöpler olmuştur. Öğretmen adaylarının %35.5’i çevre sorunları denilince çöp ile ilgili öğeler çizmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çizmiş oldukları ögeler incelenerek, üç farklı kategori altında toplanmıştır. Öğretmen adaylarının çevre sorunları ile ilgili çizimleri kategorize edildiğinde; hava kirliliği, atıklar ve doğal çevrenin tahribatını içeren çizimler olduğu görülmüştür. Kategorilere ilişkin örnek çizimler Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3’de verilmiştir. Öğretmen adaylarının %71’i çevre sorunları hakkında hava kirliliği ile ilgili çizimler yapmışlardır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının yaklaşık %68’i ise atıklarla ilgili çevre sorunlarını resmetmişlerdir.

Şekil 1. Hava kirliliği ve atıklar kategorileri ile ilgili örnek çizim

Şekil 2. Atıklar kategorisi ile ilgili örnek çizim

Şekil 3. Doğal çevrenin tahribatı kategorisi ile ilgili örnek çizim

Tablo 2’de öğretmen adaylarının çevre sorunları ile ilgili görsel imajlarını içeren kodlar ve kategorilere yer verilmiştir. Öğretmen adaylarının çizimleri, öğretmen adaylarının çoğunun çevre sorunları denildiğinde akıllarına hava kirliliği ve atık sorunu geldiğini göstermektedir (Şekil 1 ve Şekil 2). Öğretmen adaylarının az bir kısmı ise çevre sorunları ile ilgili olarak doğal çevrenin tahribatını ele almıştır (Şekil 3).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunları ile ilgili görsel imajları çizim aracılığıyla incelenmiştir. İnceleme sonucunda öğretmen adaylarının çevre sorunlarını; hava kirliliği, atıklar ve doğal çevrenin tahribatı ile ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının %71’i çevre sorunları hakkında hava kirliliği ile ilgili çizimler yapmışlardır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının yaklaşık %68’i ise atıklarla ilgili çevre sorunlarını resmetmişlerdir. Kaya’nın (2014) çalışmasında da sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik geliştirdikleri metafor analizinde benzer sonuçlar bulunmuştur. Araştırmada, öğretmen adayları çevre sorunlar kavramına yönelik doğal dengenin bozulmasıyla ilgili de metaforlar oluşturmuşlardır. Öğretmen adaylarıyla yürütülen bir başka çalışmada da öğretmen adayları en önemli çevre sorunlarını ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarının cevapları içerisinde “doğal kaynakların aşırı kullanımı”, “hava kirliliği” gibi açıklamalar yer almıştır (Öztürk ve Öztürk, 2015). Aydın (2010) tarafından yürütülen bir araştırmada da, coğrafya öğretmen adayları dünyadaki en önemli çevre sorunları içerisinde “doğal kaynakların aşırı ve bilinçsizce kullanımı”, “iklim değişikliği”, “hava kirliliği” ifadelerine yer vermişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretmen adayları çevre sorunları ile ilgili olarak; fabrika gazları, egzoz dumanı, zararlı gazlar, çöpler, fabrika atıkları, kimyasal atıklar, bitkilere zarar verilmesi ve çarpık kentleşme içeren ögeler çizmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmen adayları çevre sorunları ile ilgili olarak çizimlerinde en çok fabrika gazlarını içeren çizimlere yer vermişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının yaklaşık yarısı (%48.4) fabrika gazlarını içeren çizimler yapmışlardır. Öğretmen adaylarının %35.5’i ise çevre sorunları denilince çöp ile ilgili ögeler çizmişlerdir. Fen bilgisi öğretmen adaylarıyla yürütülen bir araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmada öğretmen adayları çevre sorunlarının sebebi olarak en çok atık maddeler/çöp ve fabrika atıklarını ifade etmişlerdir (Özata Yücel ve Özkan, 2018).

ÖNERİLER

Araştırmanın genel sonucu, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunları ile ilgili görsel imajlarının çoğunlukla hava kirliliği ve atıklar çerçevesinde şekillendiği şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca araştırmada öğretmen adayları üç farklı çevre sorununa yönelik çizimler yapmışlardır. Bu sonuca bakılarak, öğretmen yetiştiren kurumlar olan eğitim fakültelerinde verilen çevre eğitimi derslerinde çevre sorunları konusu farklı açılardan da ele alınarak, öğretmen adaylarının çeşitli çevre sorunlarının farkına varması sağlanabilir.

Alan yazındaki farklı çalışmalarda, öğretmen adaylarının çevre eğitimi konusundaki farklı görsel imajları araştırılabilir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunları ile ilgili görsel imajlarının neden sadece üç farklı çevre sorunu çerçevesinde şekillendiğinin nedenleri incelenebilir. Bu sayede eğitim fakültelerinde verilen çevre eğitimi dersleri yeniden gözden geçirilebilir.

KAYNAKLAR

- Ada, S., Baysal, Z. N. & Şahenk Erkan, S. S. (2017). *Çeşitli boyutları ile çevre eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Adejoke, O. C., Mji, A. & Mukhola, M. S. (2014). Students' and teachers' awareness of and attitude towards environmental pollution: a multivariate analysis using biographical variables. *Journal of Human Ecology*, 45, 167-175.
- Arık, S. & Yılmaz, M. (2017). Fen bilimleri öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları ve çevre kirliliğine yönelik metaforik algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(3), 1147-1164.
- Aydın, F. (2010). Coğrafya öğretmen adaylarının çevre sorunları ve çevre eğitimi hakkındaki görüşleri (Gazi Üniversitesi Örneği). *International Online Journal of Educational Sciences*, 2(3), 818-839.
- Erentay, N. & Erdoğan, M. (2009). *22 Adımda doğa eğitimi*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Güven, E. (2013). Çevre sorunlarına yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmen adaylarının tutumlarının belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 411-430.
- Güven, İ., Yurdatapan, M., Benzer, E., & Şahin, F. (2013). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları ile sağlıklı yaşama yönelik tutumlarının değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(4), 1431-1448.
- Ilgar, R. (2018). *Ekoloji ve Çevre Araştırmaları*. Bursa: Ekin.
- Johnson, B. & Christensen, L. (2014). *Eğitim Araştırmaları (Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar)* (Çev. Ed. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Kahyaoğlu, M., & Özgen, N. (2012). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Theoretical Educational Science*, 5(2), 171-185.
- Kaya, M. F. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarına ilişkin algıları: metafor analizi örneği. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 917-931.
- Kayalı, H. (2010). Sosyal bilgiler, Türkçe ve sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 21, 258-268.
- Özata Yücel, E. & Özkan, M. (2018). Fen bilimleri öğretmen adaylarının çevre sorunları algılarındaki değişimin incelenmesi: Kocaeli örneği. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(44), 146-160.
- Öztürk, T., & Öztürk, F. Z. (2015). Öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimi ile ilgili görüşleri ordu üniversitesi örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(33), 115-132.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Çev. Eds. M. Bütün & S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Uyanık, G. (2016). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına ilişkin bilgi düzeylerinin ve tutumlarının incelenmesi. *Online Fen Eğitimi Dergisi*, 1(1): 30-41.